

Rakvere rajooni piiritustööstuse minevikust

MOE

Moe mõisa viinaköök on kantud 1794. a. viinaköövide nimekirja mõnevõrra hiljem kui Rakvere oma. Nimetatud aastal lasiti sealt välja 480 pange kanget kraami, millest oma kõrtside kaudu müüdi 120 pange. Kui sajandi lõpul oli toodanguhulk kesine, siis XIX sajandi algul suurenes see märgatavalt, 1801. aastal näiteks 2680 pange.

Edasi puuduvad viinaköögi kohta pikemat aega teated. Alles 1836. aastal avaldatud Ambla kihelkonna statistilises kirjelduses selgub, et Moel enam viina ei põletatudki. Samuti ei ole Moe viinakööki 1869. a. koostatud kubermangu tööstusnimistus.

Piiritustööstuse taastumine Moel sai alguse omanike vaheümisest. Pärin C. Wrangell müüs aastal 1886 mõisa Gatsina apteekrile, eestlasele Jakob Kurbergile. Nii mõnelegi võib

see fakt tunduda üllatavana, kuid tegelikult said tolleaegsed apteekrid suuri kasumeid. Ega Moe olnudki proviisori esimene suurmaavaldus. Juba 1879. a. oli ta ostnud Einmanni mõisa, millele 1884. a. oli lisandunud Saiaakopli ühes kahe abimõisaga.

1887. a. hakkas J. Kurberg püstitama Moe endise viinaköögi (tollal oli hoone kasutusel elamuna, nüüd asub seal piiritustööstuse muuseum) kõrvale moodsat ja avarat tööstushoonet. Peatselt valminud tehases oli toorpiiritus-, piirituspuhastus- ja õlleosakond. Mõni aeg hiljem avas J. Kurberg oma majas Tallinnas kaubandusliku esinduse, varsti lisandusid samas linnas restoran, kohvik «Café Müddis» (Müddis on Moe saksakeelne nimi) ja mitu juugendit. Olut veeli mõisa hobustega ka Paldesse, Rakveresse ja Tamsallu.

Nii oli küngasest apteekrist saanud kolme mõisa omanik ja järelepanuäratava haardega tööstur-kaubandustegelane. Olgu

teada, et ka Einmannis töötas tema toorpiiritustehas. Kummagi jäi tulemata kohaliku aadli tunnustus. Võib-olla aitas sellele kaasa Kurbergi tava sõita küll luksusliku kalessiga, kuid kanda maavillaseid ülikondi. Tõenäolisem on siiski baltisakslaste üldine tõrjuvus eestlaste suhtes, millele kahtlemata lisandus tükk kadedust. J. Kurberg suri 1907. aastal.

Näib imelik, kuid ometigi on Moe piiritustehasel teatav seos Tapa kooliajalooaga. Nimelt kirjeldavad Kurbergi pärijad 1908. aastal Eesti Noorte Kasvatamise Seltsi Tapa osakonnale maatüki koolimaja ehitamiseks, seejuures tingimuse, et krundil ei korraldataks pidusid ega avataks puhvetit (!).

Samal aastal, ööl vastu 4. septembrist... Kuid edasi loeme ajalehest «Elu»: «põlesivad viinawabrik ja puhastamise-koda maani maha. Onnetus hakkas puhastamise wabrikust. Rektifikator Hordmann sai ras-

keid tulehaavu. Tapa ja Ambla tuletõrje hoolsal töötamisel jõuti säälsamas olewad õllewabrik ja wiina suur kelder õnnetuse eest hoida.» Üllatab hoone taastamise tempo: juba samal sügisel lasti kogu tehase uuesti käima! Ehitustööd tegi keegi Dolgušov Peipsi äärest, lihtsamad parandused seadmetel jäid Rakvere rauavalutöökoja ning vasesepikoja omaniku G. Ney hoolde, peenem töö usaldati Tallinna Fr. Krulli vabriku spetsialistidele. Kaks aastat hiljem rekonstrueeriti taas seadmestikku, uus aparatuur telliti Tallinnast Fr. Wiegandi tehasest.

Esimene maailmasõda lõpetas Moel nii toorpiirituse kui ka õlletootmise, viimase varud lasti keldrist jökke. Küll aga tuli aeg-ajalt puhastada mujalt toodavat toorpiiritust, mis oli ette nähtud sõjaliseks ja muuks eritarbeks. Et rohkem sissetulekut saada, alustasid Kurbergid 1914. a. lõpul karastusjookide tootmist, mis kestis vaheaegade

kuni 1928. aasta lõpuni. Sõja-aastate lõpul jäi ka rektifikatsiooniosakond seisma. Alles 1920. a. algul hakati uuesti piiritust puhastama, toorpiirituse tootmine sai jalad alla järgmisel aastal. Õlleosakond aga enam käiku ei läinud, kuigi seda korduvalt üritasid nii Kurbergid kui ka Keila tööstur B. Regastik.

Sõjajärgne sundvõõrandamine puudutas Moe mõisat ainult osaliselt, sest võeti arvesse, et Kurbergid olid eesti soost. Neile jäeti mõisasüda ja hulk maad. Kuid aastad möödusid ja poliitiline ilmapiir muutus. Algas baltisakslaste ümberasustamine Eestist. Teiste seas lahkusid nüüd ka Kurbergid. Sellega seoses jäi nende tööstusettevõtte seisma. Tootmine ei alanud ka pärast nõukogude võimu taaskeskkondamist Eestis ega fašistliku okupatsiooni päevil. Sõjategevus lõi hoonestikule üsna tähtsusetuid arme ja nii osutus võimalikuks tehase käimalaskmine peagi pärast Eesti NSV vabastamist.

Heino GUSTAVSON,
tööstusajaloolane